

ULUSLARARASI GELİŞİM AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF DEVELOPMENT ACADEMY

Sahibi: Palandöken Gelişim Derneği Adına: Lokman LOKMACI

Owner: On behalf of Palandöken Gelişim Derneği, Lokman Lokmacı

Sorumlu Müdür / Publications Director: Numan ÜN

Tasarım/Graphic Design: Cavit Emre ŞEN

Uluslararası Gelişim Akademi Dergisi (International Journal of Development – Academy); editörler kurulu bulunan, uluslararası hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar önce Baş Editör ve ilgili Editör tarafından bilimsel nitelik, etik araştırma yöntemlerini uygunluk açısından incelenerek değerlendirilir. Uygun bulunan yazılar alanında uzman en az iki ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda yazı ya doğrudan ya da düzeltilerek yayınlanır veya reddedilir. Hakemlerin gizli tutulan raporları dergi arşivinde on yıl süre ile tutulur. Dergi; mimarlık disiplinleri, tasarım, sosyal ve beşeri bilimler, spor bilimleri ve sanatla ilgili kuram ve yaklaşımları etkileşimli, disiplinler arası çalışmalar yoluyla ele alan araştırma, derleme, inceleme ve tanıtma gibi içeriklere sahip bilimsel metinleri elektronik ortamda okuru ile paylaşan uluslararası hakemli bir dergidir.

International Journal of Development (Academy); It is an international refereed journal with an editorial board. Submitted manuscripts are first evaluated by the Editor-in-Chief and the relevant Editor by examining them in terms of scientific quality and appropriateness of ethical research methods. Appropriate manuscripts are sent to at least two separate referees who are experts in their fields. In line with the decisions of the referees, the article is either published directly or by editing, or is rejected. The confidential reports of the referees are kept in the journal archive for ten years. Magazine; is an international peer-reviewed journal that shares scientific texts with content such as research, compilation, review and promotion, which deals with theories and approaches related to architecture, design, social and human sciences, sports sciences and art through interactive, interdisciplinary studies.

Uluslararası Gelişim Akademi Dergisi (International Journal of Development – Academy) iki ayda bir yayınlanır.

International Journal of Development – Academy is published in two months.

Dergideki yazı içeriklerinin sorumluluğu yazarlara aittir.

The responsibility of the contents of articles belongs to the authors.

ULUSLARARASI GELİŞİM AKADEMİ DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF DEVELOPMENT ACADEMY

Baş Editör/Editör-in-Chief: Prof.Dr. Süleyman TOY (Atatürk Üniversitesi,
suleyman.toy@atauni.edu.tr)

Tel/Phone: 0442 2316110 e-posta/e-mail: gelisimakademidergisi@gmail.com

Sayı Editör Yardımcıları / Assistant Editors in the Volume

Doç. Dr. Süleyman LOKMACI (Erzurum Teknik Üniversitesi, suleyman.lokmaci@erzurum.edu.tr)
Doç.Dr.Önder YAĞMUR (Atatürk Üniversitesi, oyagmur@atauni.edu.tr)

Sayı Alan Editörleri / Field Editors in the Volume

Prof.Dr. Fatih Kıyıcı- Atatürk Üniversitesi
Prof.Dr. Kerem Karabulut- Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr. Adnan Küçükali- Atatürk Üniversitesi

Yabancı Dil Danışmanı / Language Supervisor: Doç.Dr. Savaş YEŞİLYURT- Atatürk
Üniversitesi

Yayın Tarihi: 07.02.2025

Publication Date: 08th February 2025

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS

**Makale Başlığı – Yazarlar
Title**

**Sayfa
Numarası
Page
Number**

Bir Eğitimci ve Araştırmacı Olarak İrfan Murat Yıldırım

1 - 4

; İrfan Murat Yıldırım as an Educator and Researcher

Doğanın Yurttaşlığı (ve insanı) Biçimlendirmesi: Ekolojik Yurttaşlık

5 - 14

;(Türkiye-Azerbaycan relations and Nahçıvan, Kerem Karabulut, Dursun Engin Karabulut)

BİR EĞİTİMCİ VE ARAŞTIRMACI OLARAK İRFAN MURAT YILDIRIM

Orhan Aras

Özet

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları hocası olan İrfan Murat Yıldırım, Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde yüzlerce öğrenci yetiştirmiş ve Türk Cumhuriyetleri, özellikle çağdaş Azerbaycan edebiyatı konusunda en fazla başvuru alan makaleler yayınlamıştır. Ayrıca Türk edebiyatı dergiciliğinde kendi sahasında bir ilk olan "Kardeş Edebiyatlar Dergisi'nin kurucu ve yazarlarındadır. Ortak Türk edebiyatı ve ortak Türk dili sahasında önemli çalışmaları olan Dr. İrfan Murat Yıldırım 17 Mayıs 2024 yılında 61 yaşında vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler

İrfan Murat Yıldırım, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Azerbaycan edebiyatı.

Abstract

İrfan Murat Yıldırım, a lecturer in Contemporary Turkish Dialects and Literatures, has trained hundreds of students at Manisa Celal Bayar University and published the most frequently referenced articles on the Turkish Republics, especially contemporary Azerbaijani literature. He is also one of the founders and writers of the "Kardeş Edebiyatlar Magazine", which is a first in its field in Turkish literature magazine publishing.

İrfan Murat Yıldırım, who had important works in the fields of common Turkish literature and common Turkish language, passed away on May 17, 2024 at the age of 61.

Keywords

Irfan Murat Yıldırım, Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Manisa Celal Bayar University, Azerbaijani literature.

Uzun bir eğitimcilik geçmişi olan Dr. İrfan Murat Yıldırım, on iki yıl Ege Üniversitesi'nde, üç yıl Varşova Üniversitesi'nde, dört yıl Kars Kafkas Üniversitesi'nde, 24 yıl ise Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde dersler vermiş, çeşitli yüksek lisans ve doktora öğrencilerine danışmanlık yapmıştır. 17 Mayıs 2024 tarihinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde görevi devam ederken hayata veda etmiştir.

Kısacık ömrüne yüzlerce makale ve onlarca kitap sığdıran İrfan Murat Yıldırım 1963 yılında serhat şehri Iğdır'ın Yayıcı Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Iğdır'ın yüz yıl boyu Rus işgaline maruz kalması, o işgal yıllarındaki zulümlerden dilden dile aktarılan hadiseler onun çocuk ruhunda derin izler bırakmıştır. Çocukluğundan itibaren Iğdır yöresinde Aras Çayı'nın karşı kıyısı manasında kullanılan "O tay"ın varlığı, onun gözlerine Türkiye ile birlikte karşı tarafa da dikmesine de sebep olmuştur. Orta öğretimin Iğdır'da tamamlayan İrfan Murat Yıldırım Üniversite öğrenimin Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde bitirmiş ardından da yüksek lisans ve doktora öğrenimini ise Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında tamamlamıştır.¹

Onu daha öğrencilik yıllarında tanıyan Prof. Cengiz Alyılmaz, onun ölümünün ardından yazdığı "İki Elin Balası İrfan Murat Yıldırım" başlıklı makalede onun nasıl bir dost ve eğitimci olduğunu şöyle anlatmaktadır:

"İrfan Ağabey, zorlandığım, okulu bırakma noktasına geldiğim ilk aylarda bana âdeta özel dersler verdi. İlk günlerde zorlandığım Osmanlıca metinleri okumanın ve yazmanın inceliklerini öğretti. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ile ilgili derslerini 3. sınıfta alıyorduk ancak ben Kiril alfabesini ve Türk dünyasının önde gelen şahsiyetlerini İrfan Ağabey'in sayesinde henüz 1. sınıftayken öğrendim."²

İrfan Murat Yıldırım Ege Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak Prof. Dr. Yavuz Akpınar'ın yönetiminde "Ahmet Cevat (Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Çalışma)" başlıklı çalışmayı; Doktora tezi olarak da yine Prof. Dr. Yavuz Akpınar'ın yönetiminde "Yusuf Vezir Çemenzeminli'nin Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışmayı hazırlamıştır.

Onun yüksek lisans ve doktora çalışması olarak ele aldığı konular Türkiye'de ilk bilimsel akademik çalışmalar olarak görülebilir.

İrfan Murat Yıldırım daha üniversite yıllarında Türkiye'de yayınlanan "Kardaş Edebiyatlar" dergisine omuz vermişti. Sovyetler Birliği ve İran'daki Türk edebiyatı ile ilgilenenler için 1982 yılında yayın hayatına başlayan ve 45 sayı devam eden "Kardaş Edebiyatlar" dergisi aynen İsmail Gaspıralı'nın çıkardığı Tercüman gazetesi gibi bir görev üstlenmiş ve akademik

¹ Alyılmaz, C, "İki Elin Balası İrfan Murat Yıldırım", Bürküt Türk Dünyası Dergisi,3 (1) 6.2024

² Alyılmaz, C. "İki Elin Balası İrfan Murat Yıldırım," Bürküt Dergisi, Haziran 2024,s.14

dünyada da büyük yankılar yapmıştı. Prof. Yavuz Akpınar, Kardeş Edebiyatlar Dergisi'nin o dönemde Sovyetler Birliği içerisindeki Türkler üzerinde de tesirleri olacağı düşüncesindeydi:

“Eğer biz Kardeş Edebiyatlar vasıtası ile Türkmen, Özbek, Balkan Türklerinin edebiyatını, medeni hayatını öğrenirsek onlar da bu dergi vasıtası ile bizim edebiyatımızı öğrenirler...”³

İrfan Murat daha öğrenciyken, Prof. Yavuz Akpınar, İbrahim Bozyel, Zeynelabidin Makas gibi seksenli yıllarda Türk dünyası edebiyatını bilen bilim adamlarıyla yol yoldaşlığı yapmış ve dergi için yazılar kaleme almıştı.

Kardeş Edebiyatlar dergisi Prof. Yavuz Akpınar'ın deyimiyle demir perdenin ötesine kültürel bir gedik açmıştı.⁴ Artık 1970'li yıllardan itibaren başlayan politik yumuşama sayesinde Türkiye ile diğer Türk yurtlarıyla yeniden yakınlaşma ve kültürel çalışma Yavuz Akpınar, İrfan Murat gibi akademisyenlerin öncelikli çalışma alanları olmuştu.

İrfan Murat Yıldırım'ın daha öğrenciyken 1983 yılında Kardeş Edebiyatlar dergisi için kaleme aldığı “Azerbaycan Edebiyatına Tarihine Bir Bakış” çalışması onun gelecekteki akademik çalışmasının yönünü de belirleyecekti.

Şehriyar, Ahmed Cevad, Memmed Aslan ve sonrasında modern Azerbaycan edebiyatı üzerine makaleler kaleme alan İrfan Murat Yıldırım belki de bir kaderin cilvesi olarak 20 Ocak 1990 Bakü'deki katliama da şahitlik edecek ve hemen akabinde şair Gabil'in “Gara Yanvar” mersiyesini Türkiye'de yayınlatacaktır .20 ocak katliamının Türkiye'de ve dünyada daha iyi anlaşılabilmesi için çeşitli mitingler, sempozyumlarda aktif yer alan İrfan Murat, üniversitedeki yüksek lisans ve doktora çalışmaları sırasında Azerbaycan edebiyatını odak noktası olarak alacaktır. Bu konuda peş peşe makaleler yayınlayan İrfan Murat, yine Yavuz Akpınar ve Sabahattin Çağan'la birlikte “Azerbaycan Cumhuriyet,” “İran Türkleri,” Kafkasya Türkleri”, “Kafkasya'dan İstanbul'a Hatıralar,” “Selam Türkün Bayrağı”na gibi önemli kitap çalışmalarına katılacaktı.

Varşova Üniversitesi'ndeki görevi nedeniyle “Polonya'da Türkoloji Çalışmaları” konusunu ele alan ve yayınlayan İrfan Murat orada da Azerbaycan'la ilgili faaliyetleri aksatmıyor, Varşova'da arkadaşlarıyla birlikte “Hudaferin Köprüsü” dergisine yazılar yazıyor ve Azerbaycan edebiyatını, siyasi gidişini Avrupalılara anlatıyordu.

³ Karaca, N. Türk Dünyasının Yakın Dönem Öncü Kaynaklarından Kardeş Edebiyatlar Dergisi” Turkish Studies Social Sciences, Nisan 2019

⁴ Akpınar, Y. “Kardeş Edebiyatlar Üzerine”, özel arşiv

Azerbaycan bağımsızlık hareketi sırasında şiirleri, cesareti, mücadelesi ile bilinen şair Halil Rıza ile ilgili de çalışmaları olan İrfan Murat, onun “Halil Senin Sağlığı”na şiirini tahlil ederek Türk okuyucusuna ulaştırıyordu. Çağdaş Azerbaycan yazarlarından Yusuf Vezir Çemenzeminli’nin hikâyeleri üzerine Türkiye Araştırmalar Enstitüsü dergisinde on sayfalık bir makale yayınlayan İrfan Murat, Azerbaycan’daki basın çalışmalarını da iki makaleyle bilim alemine aktarıyordu.

Bakü’de, İzmir’de, İstanbul’da, Varşova’da, Den Haag’da Türkoloji ve özellikle Azerbaycan edebiyatı üzerine onlarca konferans ve sempozyuma katılan İrfan Murat Yıldırım öğrencilerini de bu çalışmalara yönlendiriyor ve yüz yıldan fazla birbirinden ayrı kalan bu iki ülke arasındaki kültürel bağlar daha çabuk tanışsın ve kaynaşsın diye çaba gösteriyordu. O, bir hoca olarak da Ümmühan Kayayurt, Asuman Gürman Şahin, Burak Akçay, Merve Çakırel gibi öğrencilerine tez konusu olarak Türkiye ve Azerbaycan’daki yazarların ve eserlerinin üzerinde çalışmaları için yönlendiriyordu.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde uzun yıllar “Modern Türk edebiyatı” üzerine dersler veren İrfan Murat zaman zaman şiirler de yazan çok duygulu, güler yüzlü ve halkının sevgisini her şeyin üzerinde tutan vefalı bir insandı. Onun vefatı Türk dünyası, özellikle Türkiye’deki Azerbaycan edebiyatı için büyük bir kayıptır.

Kaynaklar

- 1.Alyılmaz, C, Bürküt Dergisi 3(1) 6.2024
- 2.Aras, O, "Dostum İrfan Murat" Dibace.net, Haziran 2024
- 3.Budak, F. "İrafn Hocamız da Gitti", Yeşil İğdır,21 Mayıs 2024
- 4.Karaca, N. "Türk Dünyasının Yakın Dönem Öncü Kaynaklarından Kardaş Edebiyatlar Dergisi" Turkish Studies Social Sciences,Nisan 2019
5. Yalçın.E, "İrfan Murat Yıldırım Unutulmadı" İğdırpres, 21 Haziran 2024

DOĞANIN YURTTAŞLIĞI (VE İNSANI) BİÇİMLENDİRMESİ: EKOLOJİK YURTTAŞLIK

Muhammet Ali Yunus⁵

Özet

Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin zirve noktasına ulaştığı günümüzde, insanın kendisini doğanın tüm unsurlarını etkileyebilen tek aktör olarak görmesinin olağan olduğu söylenebilir. Ancak insan zihninde yerleşik olan bu algının tarihi oldukça yenidir ve yalnızca birkaç yüzyıl öncesine dayanır. Kopernik Devrimi ile insan, kendisini evrenin merkezî öznesi olarak ilan etmiş ve bu anlayış, insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte, felsefi bir kavram olan öznellik, zamanla siyasi bir kavram olan yurttaşlığa dönüşmüş ve yurttaşlık, siyasi, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlara bağlı olarak sürekli yeniden şekillenmiştir. Son dönemde ekolojik yurttaşlık, insanın doğadaki rolünü ve doğayla ilişkisini yeniden değerlendiren bir model olarak akademik tartışmaların merkezinde yer almaya başlamıştır. Kendini uzun süre evrenin tek öznesi olarak gören insanın, artık ekolojik yurttaşlık gibi bir kavramı tartışıyor olması, doğa karşısındaki sınırlılıklarını ve doğayla karşılıklı bağımlılığını fark ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, doğanın insanlık tarafından inşa edilen kültürel ve siyasi alanları nasıl şekillendirdiğini ekolojik yurttaşlık çerçevesinde analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Yurttaşlık, Özne, Doğa, Çevre Felsefesi

SHAPING CITIZENSHIP (AND HUMANITY) THROUGH NATURE: ECOLOGICAL CITIZENSHIP

Abstract

In today's world, where scientific and technological advancements have reached their peak, it can be argued that it is natural for humanity to perceive itself as the sole actor capable of influencing all elements of nature. However, this deeply ingrained perception in the human mind is relatively recent and dates back only a few centuries. With the Copernican Revolution, humanity declared itself as the central subject of the universe, marking a significant turning point in human history. During this process, the philosophical concept of subjectivity gradually evolved into the political concept of citizenship, which has been continuously reshaped in response to political, economic, and cultural needs. In recent times, ecological citizenship has emerged as a model at the center of academic discussions, re-evaluating humanity's role in nature and its relationship with the environment. The fact that humanity, which has long regarded itself as the sole subject in the universe, is now engaging with the concept of ecological citizenship indicates an acknowledgment of its limitations and interdependence with nature. Therefore, this study examines how nature shapes the cultural and political domains constructed by humanity, through the lens of ecological citizenship.

Keywords: Ecological Citizenship, Subject, Nature, Environmental Philosophy

⁵ Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca, evreni anlama çabası içinde olmuştur. Hümanizmin etkili olduğu çağda, insan evrenin merkezi olarak kabul edilmiş ve özne olarak ilan edilmiştir. Bu öznelik, siyasi alanda yurttaşlık kavramına dönüşmüş ve sürekli olarak yenilenmiştir. Günümüzde ise ekolojik yurttaşlık, insanın doğa karşısındaki sınırlamalarını kabul ederek daha sürdürülebilir bir yurttaşlık modeli geliştirmeye yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, insanın doğa ile olan ilişkisini yeniden tanımlayarak, çevresel krizlerin üstesinden gelmede önemli bir rol oynamaktadır.

Modern toplumlarda, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler insanın doğa üzerindeki kontrolünü artırmış, ancak bu kontrolün sürdürülebilir olup olmadığı konusunda ciddi soru işaretleri doğurmuştur. İnsan, doğayı bir kaynak olarak görmekten ziyade, onu şekillendiren ve kontrol eden bir güç olarak algılamıştır. Ancak bu algı, doğanın karmaşıklığını ve insanın bu karmaşıklık karşısındaki sınırlamalarını göz ardı etmektedir (Plumwood, 1993). Ekolojik yurttaşlık, bu sınırlamaların farkına vararak, insanın doğa ile olan ilişkisinde daha dengeli ve sürdürülebilir bir yaklaşım benimsemesini önerir.

Bu çalışmada, öncelikle özne kavramının tarihsel gelişimi incelenecek, ardından yurttaşlık teorilerinin evrimi ele alınacaktır. Daha sonra çevreci ve ekolojik yurttaşlık modelleri detaylı bir şekilde tartışılacak ve son olarak bu modellerin modern toplumsal ve politik yapılar üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

1. Özne'nin İcadı

Özne kavramı, felsefi düşüncenin temel taşlarından biridir ve modern yurttaşlık anlayışının şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu bölümde, René Descartes ve Immanuel Kant'ın özne anlayışları incelenecek, ardından post-modern eleştiriler üzerinden özne kavramının eleştirel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

1.1. Kartezyen Özne

René Descartes, modern felsefenin kurucularından biri olarak kabul edilir ve özne kavramını felsefi düşüncenin merkezine yerleştirmiştir. Descartes'ın "Düşünüyorum, öyleyse varım" (Cogito, ergo sum) ifadesi, bireyin düşünce kapasitesi üzerinden kendini doğrulamasını ve varlığını temellendirmesini sağlar (Descartes, 2017). Bu ifade, bireyin düşünme eyleminin varlığının kesin bir kanıtı olduğunu iddia eder.

Descartes'a göre, insan akıllı, doğa üzerinde mutlak bir hakimiyet kurma potansiyeline sahiptir. Ona göre, doğa mekanistik bir yapıya sahiptir ve insanlar, bu yapıyı akıl ve bilim yoluyla çözümlerler. Bu anlayış, insanın doğayı kontrol etme ve kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirme çabasını teşvik eder (İlbaşı, 2015). Descartes'in mekânist doğa anlayışı, doğayı makine gibi işleyen ve insanların kontrol edebileceği bir sistem olarak görmüştür. Bu yaklaşım, insanın doğa üzerindeki müdahalesini haklı çıkarırken, doğanın kendi dinamiklerini ve özerkliğini göz ardı etmiştir (Plumwood, 1993).

Descartes'in özne anlayışı, bireyin düşünme kapasitesini merkeze alarak doğa üzerindeki hakimiyetini vurgular. Ona göre, akıl ve düşünce, insanın doğayı kontrol edebilme kapasitesinin temelidir. Bu anlayış, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin insanın doğa üzerindeki kontrolünü artırmasına zemin hazırlamıştır.

1.2. Kantçı Özne

Immanuel Kant, özne kavramını rasyonalizm ve ampirizm arasındaki boşluğu doldurmak için geliştirmiştir. Kant'a göre, bilgi hem deneyim hem de akıl yoluyla şekillenir. Özne ve nesnenin karşılıklı bağımlılığı, gerçekliğin nasıl algılandığını ve anlaşıldığını belirler (Azeri, 2010). Kantçı özne, sadece bireysel bir düşünce varlığı değil, aynı zamanda toplumsal ve politik yapılar içinde de şekillenen bir varlıktır.

Kant, özneyi evrensel ve ahlaki sorumluluk sahibi bir varlık olarak tanımlar. Ona göre, insanlar evrensel ahlak yasalarına göre hareket etmeli ve bu yasalar aracılığıyla toplumsal düzeni sağlamalıdır. Bu anlayış, yurttaşlık kavramının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Balibar, 2016). Kant'ın "Aydınlanma" tanımı, bireyin aklını özgürce kullanması ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği üzerine odaklanır. Bu bağlamda, Kantçı özne, bireyin hem kendi düşünsel özgürlüğünü hem de toplumsal sorumluluklarını dengede tutmasını gerektirir.

Kant'ın özne anlayışı, bireyin toplumsal ve politik yapılar içinde nasıl bir rol üstlendiğini ve bu yapılarla nasıl etkileşime girdiğini açıklar. Kant'a göre, özne, evrensel ahlak yasaları çerçevesinde hareket eden ve toplumsal düzenin korunmasında aktif rol alan bir varlıktır. Bu anlayış, modern yurttaşlık anlayışının temelini oluşturur ve bireyin toplumsal sorumluluklarını vurgular.

1.3. Özne Kavramına Dair Eleştiriler

Post-modern düşünürler, öznenin bağımsız ve özerk bir varlık olmadığını, toplumsal ilişkiler ve iktidar dinamikleri tarafından şekillendiğini savunurlar. Michel Foucault, öznenin sürekli bir inşa sürecinde olduğunu ve belirli söylemler aracılığıyla şekillendiğini belirtir. Ona göre, özne, iktidarın ve bilgi yapılarının kesişim noktasında oluşur ve sürekli olarak yeniden üretilir.

Foucault'a göre, özne, belirli bir merkezden yönetilemeyecek denli çeşitli söylemlerin kesişim noktasıdır. Özne, toplumsal ve politik yapılar içinde sürekli olarak yeniden inşa edilen ve iktidarın etkisi altında şekillenen bir varlıktır. Bu anlayış, öznenin statik ve bağımsız bir varlık olarak algılanmasını reddeder ve yerine dinamik, sürekli değişen bir özne modelini öne çıkarır (Foucault, 2005).

Post-modern eleştiriler, özne kavramının toplumsal, politik ve kültürel dinamikler tarafından şekillendiğini vurgulayarak, öznenin bağımsız ve özerk bir varlık olarak algılanmasının yanıltıcı olabileceğini ileri sürerler. Bu eleştiriler, özne kavramının daha kapsayıcı ve dinamik bir şekilde ele alınmasını gerektirir (Sarup, 2004).

2. Yurttaşlık Teorileri ve Tarihsel Gelişimi

Yurttaşlık kavramı, modern ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte şekillenmiş ve sürekli olarak evrilmiştir. Bu bölümde, cumhuriyetçi ve liberal yurttaşlık anlayışları, T.H. Marshall'ın yurttaşlık evreleri modeli ve çağdaş yurttaşlık tartışmaları incelenecektir.

2.1. Cumhuriyetçi ve Liberal Yurttaşlık

Yurttaşlık kavramı, modern ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte şekillenmiştir. Liberal yurttaşlık, bireyin özgürlüğünü ve haklarını vurgularken, cumhuriyetçi yurttaşlık toplumsal

sorumluluklar ve kamusal faydaya odaklanır (Feldblum, 1999). Liberal yurttaşlık anlayışında, bireyin özgür ve özerk olması ön plandadır. Devlet, bireyin özgürlüklerini korumakla yükümlüdür ve bireyler, devletle arasında bir sözleşme ilişkisi kurar.

Liberal yurttaşlık, bireyin hak ve özgürlüklerinin korunmasını ve bireyin devlet içindeki özgür hareket alanının genişletilmesini amaçlar. Bu anlayışta, devletin rolü, bireyin özgürlüklerini ve haklarını korumak ve sağlamakla sınırlıdır (Üstel, 1999). Liberal yurttaşlık, bireyin devletle arasındaki ilişkiyi daha çok bireysel hak ve özgürlükler üzerine kurar ve bu hakların korunmasını ön planda tutar.

Cumhuriyetçi yurttaşlık ise, bireyin toplumsal sorumluluklarını ve kamusal katılımını ön plana çıkarır. Bu yaklaşımda, yurttaşlık aktif bir üyelik ve toplumsal katılım gerektirir. Yurttaşlar, kamusal alanın aktif katılımcıları olarak toplumsal çıkarları savunur ve ortak faydaya yönelik eylemlerde bulunurlar (Feldblum, 1999). Cumhuriyetçi yurttaşlık, bireyin toplumsal sorumluluklarını yerine getirerek, toplumsal düzenin korunmasına katkıda bulunmasını öngörür.

Liberal ve cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışları, modern yurttaşlık kavramının iki temel yaklaşımını oluşturur. Liberal yurttaşlık, bireysel haklar ve özgürlükler üzerine odaklanırken, cumhuriyetçi yurttaşlık toplumsal sorumluluklar ve kamusal faydaya vurgu yapar. Bu iki yaklaşım, modern yurttaşlık anlayışının farklı boyutlarını ortaya koyar ve yurttaşlık kavramının evriminde önemli bir rol oynar.

2.2. Marshall ve Yurttaşlığın Üç Evresi

T.H. Marshall, yurttaşlığı sivil, siyasi ve sosyal haklar olarak üç aşamada geliştirmiştir. Marshall'a göre, bu üç evre zamanla birbirine karışmış ve vatandaşlık olgusunu şekillendirmiştir (Marshall, 2009).

- **Sivil Haklar:** Bireysel özgürlükleri ve kişisel hakları kapsar. Bu haklar, ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi bireyin temel özgürlüklerini içerir. Sivil haklar, on sekizinci yüzyılda ilk olarak ortaya çıkmış ve bireyin devletle arasındaki ilişkiyi düzenlemiştir. Bu haklar, bireyin kişisel özgürlüklerini ve devletin müdahalesini sınırlar (Marshall, 2009).
- **Siyasi Haklar:** Bireylerin siyasi katılım haklarını içerir. Oy kullanma hakkı, seçimlere katılma hakkı gibi haklar bu kategoriye girer. Siyasi yurttaşlık, on dokuzuncu yüzyılda evrilmiş ve bireylerin devletin işleyişine aktif katılımını sağlamıştır. Siyasi yurttaşlık, bireyin devletin karar alma süreçlerine katılmasını ve toplumsal düzenin şekillenmesine katkıda bulunmasını öngörür (Marshall, 2009).
- **Sosyal Haklar:** Ekonomik refah ve güvenliği sağlamayı amaçlar. Eğitim, sağlık hizmetleri gibi sosyal haklar, yirminci yüzyılda önem kazanmıştır. Sosyal haklar, vatandaşların toplumsal yaşamda eşit şartlara sahip olmalarını sağlar ve ekonomik güvenliklerini temin eder. Bu haklar, devletin vatandaşlarına sosyal hizmetler sunmasını ve ekonomik refahı artırmasını gerektirir (Marshall, 2009).

Marshall'ın üç evre modeli, yurttaşlık kavramının zamanla nasıl evrildiğini ve genişlediğini göstermektedir. Bu model, yurttaşlığın sadece haklardan ibaret olmadığını, aynı zamanda sorumlulukları da içerdiğini vurgular. Sivil haklardan siyasi ve sosyal haklara geçiş, yurttaşlık kavramının daha kapsayıcı ve geniş kapsamlı hale gelmesini sağlamıştır.

2.3. Çağdaş Yurttaşlık Tartışmaları

Küreselleşme ve çevresel krizler, yurttaşlık kavramının yeniden değerlendirilmesini gerektirmiştir. Ulus-devlet egemenliğinin daralması, uluslararası kurumların ve evrensel normların yükselmesiyle birlikte yurttaşlık anlayışı da değişime uğramıştır. Çağdaş yurttaşlık tartışmaları, çevresel sorunlar bağlamında ekolojik yurttaşlık modelinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ekolojik yurttaşlık, bu bağlamda ortaya çıkan yeni bir modeldir ve çevresel adalet ile sürdürülebilirliği ön planda tutar (Karatekin & Uysal, 2018). Ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları yerine getirmelerini gerektirir. Bu model, çevresel sorunların toplumsal yapılar ve politik süreçler üzerindeki etkilerini derinlemesine inceler ve çözüm önerileri sunar.

Küreselleşme, ulus-devletlerin sınırlarını aşarak, çevresel sorunların da ulusal sınırların ötesine taşınmasına yol açmıştır. Bu durum, yurttaşlık kavramının da ulusal düzeyde sınırlı kalamayacağını ve küresel sorumlulukların da gündeme gelmesi gerektiğini göstermiştir. Ekolojik yurttaşlık, bu bağlamda, bireylerin küresel çevresel sorunlara karşı sorumluluk almalarını ve bu sorunların çözümünde aktif rol oynamalarını öngörür. Ayrıca Ekolojik yurttaşlık, yurttaşlık kavramının sınırlarını genişleterek, bireylerin doğayla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu model, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel adalet gibi kavramlarla doğrudan bağlantılıdır ve bu kavramların yurttaşlık anlayışı içindeki yerini belirler (Karatekin & Uysal, 2018).

3. Çevreci ve Ekolojik Yurttaşlık

Çevreci ve ekolojik yurttaşlık, modern yurttaşlık anlayışının çevresel boyutunu oluşturarak, bireylerin çevre ve ekosistemler üzerindeki etkilerini minimize etmeyi amaçlar. Bu bölümde, çevreci yurttaşlık ve ekolojik yurttaşlık modelleri detaylı bir şekilde incelenecek ve bu modellerin toplumsal ve politik yapılar üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

3.1. Çevreci Yurttaşlık

Çevreci yurttaşlık, vatandaşların çevre ve ekosistemler konusunda sorumluluk almasını ve aktif katılımcılar olmasını hedefler. Bu model, çevresel adalet ve sürdürülebilirlik ilkelerini temel alır (Dobson, 2007). Çevreci yurttaşlık anlayışı, bireylerin yaşamlarını sürdürülebilir kılmak için çevreye duyarlı davranışlar sergilemelerini ve çevresel sorunlara çözüm üretmelerini teşvik eder.

Çevreci yurttaşlık, bireylerin çevreye olan etkilerini minimize etmelerini ve doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmalarını gerektirir. Bu bağlamda, geri dönüşüm, yeniden kullanım, enerji tasarrufu gibi uygulamalar ön plandadır. Ayrıca, çevresel vatandaşlık, bireylerin çevresel politikalara katılımını ve bu politikaların oluşturulmasında aktif rol almalarını sağlar. Çevreci yurttaşlık, aynı zamanda toplumsal bilinçlenmeyi artırmayı ve çevreye duyarlı bir toplumsal yapı oluşturmayı amaçlar. Bu model, bireylerin çevre bilincini geliştirmelerini ve bu bilinci toplumsal düzeyde yaygınlaştırmalarını teşvik eder. Çevreci yurttaşlık, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları yerine getirmelerini sağlar (Dobson, 2007).

3.2. Ekolojik Yurttaşlık

Ekolojik yurttaşlık, çevresel sorumlulukları ulusal sınırların ötesine taşıyan ve geleceğe yönelik yükümlülükleri vurgulayan bir yurttaşlık modelidir (Dobson, 2004). Bu model,

bireylerin çevresel etkilerini küresel ölçekte değerlendirmelerini ve bu etkilere karşı sorumluluk almalarını gerektirir. Ekolojik yurttaşlık, ekolojik ayak izi kavramını kullanarak bireylerin çevresel etkilerini ölçmelerini sağlar ve bu etkileri minimize etmeyi hedefler.

Ekolojik yurttaşlık, çevresel adalet ve sürdürülebilirlik ilkelerini benimser. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlar, doğanın sürdürülebilir bir şekilde korunması için çeşitli önlemler alırlar ve çevresel politikaların oluşturulmasında aktif rol oynarlar (Dobson, 2004). Ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları toplumsal düzeyde yerine getirmelerini teşvik eder.

Ekolojik yurttaşlık, aynı zamanda küresel çevresel sorunlara karşı toplumsal dayanışma ve işbirliği gerektirir. Bu model, ulus-devletlerin ötesinde, bireylerin küresel çevresel sorunlara karşı sorumluluk almalarını ve bu sorunların çözümünde aktif rol oynamalarını sağlar (Dobson, 2004). Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları küresel düzeyde yerine getirmelerini öngörür.

Ekolojik yurttaşlık, çevresel sorunların çözümünde uluslararası işbirliğini ve toplumsal dayanışmayı teşvik eder. Bu model, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları sürdürülebilir bir şekilde yerine getirmelerini sağlar. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, yurttaşlık kavramının sınırlarını genişleterek, bireylerin doğayla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini derinlemesine inceler (Dobson, 2004).

4. Ekolojik Yurttaşlığın Felsefi ve Politik Temelleri

Ekolojik yurttaşlık, felsefi temelleri ve politik yapıları üzerinde derinlemesine düşünülmesi gereken bir kavramdır. Bu model, insanın doğa ile olan ilişkisini yeniden tanımlayarak, çevresel krizlerin üstesinden gelmede önemli bir rol oynamaktadır.

4.1. Felsefi Temeller

Ekolojik yurttaşlık, etik ve ahlaki sorumluluklar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu model, insanın doğa ile olan ilişkisini ahlaki bir yükümlülük olarak görür ve bu ilişkiyi sürdürülebilir bir şekilde yönetmeyi amaçlar. Ekolojik yurttaşlık, doğanın kendisinin bir değer olduğunu ve insanın bu değeri korumak için sorumluluk sahibi olduğunu savunur (Barry, 2002). Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, doğa ile insan arasındaki etkileşimi yeniden düzenler ve insanın doğa karşısındaki sorumluluklarını vurgular. İnsan, doğanın bir parçası olarak kabul edilir ve bu kabul, insanın doğa ile uyum içinde yaşamasını gerektirir. Bu anlayış, doğanın özerkliğini ve karmaşıklığını kabul ederek, insanın doğa üzerindeki kontrolünü sınırlamayı öngörür. Ekolojik yurttaşlık, ekosistemlerin karmaşıklığını ve doğanın kendi dinamiklerini göz önünde bulundurarak, insanın çevre ile olan ilişkisini daha dengeli ve sürdürülebilir bir hale getirmeyi amaçlar. Bu model, insanın doğayla olan etkileşimini sadece tüketim ve kontrol perspektifinden değil, aynı zamanda koruma ve sürdürülebilirlik perspektifinden ele alır (Barry, 2002).

4.2. Politik Temeller

Ekolojik yurttaşlık, politik yapılar ve ulus-devlet sistemleri üzerinde de derin etkiler yaratmaktadır. Bu model, ulus-devletlerin çevresel krizlere karşı etkin siyasi üniteler olamayacağını varsayar ve bu da ulus-devletlerin meşruiyet alanını sarsar. Ekolojik yurttaşlık, ulus-devletlerin ötesinde, bireylerin küresel düzeyde çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları yerine getirmelerini sağlar. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık,

küresel çevresel sorunların çözümünde uluslararası işbirliğini ve toplumsal dayanışmayı teşvik eder. Ekolojik yurttaşlık, ulus-devletlerin ötesinde, bireylerin küresel çevresel sorunlara karşı sorumluluk almalarını ve bu sorunların çözümünde aktif rol oynamalarını sağlar (Dobson, 2004).

Ekolojik yurttaşlık, çevresel adalet ve sürdürülebilirlik ilkelerini benimser. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlar, doğanın sürdürülebilir bir şekilde korunması için çeşitli önlemler alırlar ve çevresel politikaların oluşturulmasında aktif rol oynarlar. Ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları toplumsal düzeyde yerine getirmelerini teşvik eder. Bununla beraber ekolojik yurttaşlık, çevresel sorunların çözümünde uluslararası işbirliğini ve toplumsal dayanışmayı teşvik eder. Bu model, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları küresel düzeyde yerine getirmelerini sağlar. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, yurttaşlık kavramının sınırlarını genişleterek, bireylerin doğayla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini derinlemesine inceler (Dobson, 2004).

5. Ekolojik Yurttaşlık ve Sürdürülebilirlik

Ekolojik yurttaşlık, sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilişkilidir. Bu model, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları sürdürülebilir bir şekilde yerine getirmelerini sağlar. Sürdürülebilir kalkınma, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla dengeli bir kalkınma modelidir ve ekolojik yurttaşlık, bu modelin temelini oluşturmaktadır.

5.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, çevresel kaynakların korunması ve bu kaynakların gelecek nesiller için sürdürülebilir bir şekilde kullanılması gerektiğini savunur. Ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmalarını ve çevresel etkilerini minimize etmelerini teşvik eder. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimser ve bireylerin bu ilkeler doğrultusunda hareket etmelerini sağlar. Bu model, çevresel kaynakların korunması ve bu kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması için bireylerin sorumluluk sahibi olmalarını gerektirir. Sürdürülebilir kalkınma, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla dengeli bir kalkınma modelidir. Ekolojik yurttaşlık ise, bu modelin temelini oluşturarak, bireylerin çevresel sorumluluklarını yerine getirmelerini ve çevresel kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmalarını sağlar. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları sürdürülebilir bir şekilde yerine getirmelerini teşvik eder (Barry, 2002).

5.2. Ekolojik Ayak İzi

Ekolojik ayak izi kavramı, bireylerin çevresel etkilerini ölçmede kullanılır ve ekolojik yurttaşlık ile doğrudan bağlantılıdır. Ekolojik ayak izi, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürürken kapladıkları çevresel alanı ölçer ve bu ölçüm, bireylerin çevresel etkilerini minimize etmelerini sağlar. Ekolojik ayak izi analizi, bireylerin çevresel etkilerini görselleştirmenin bir yoludur ve bu analiz, bireylerin çevresel etkilerini minimize etmelerini teşvik eder. Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, bireylerin ekolojik ayak izlerini azaltmalarını ve çevresel etkilerini minimize etmelerini sağlar. Diğer yandan, ekolojik ayak izi, bireylerin tüketim alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını değerlendirerek, çevresel etkilerini ölçer. Bu ölçüm, bireylerin çevresel etkilerini anlamalarını ve bu etkileri minimize etmelerini sağlar. Bu

bağlamda, ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel etkilerini minimize etmelerini ve sürdürülebilir bir yaşam tarzı benimsemelerini teşvik eder (Dobson, 2004).

6. Sonuç

Modern yurttaşlık anlayışı, özne kavramının felsefi temelleri üzerine inşa edilmiştir. René Descartes'in Kartezyen özne anlayışı, insanın düşünce gücüne dayalı bağımsız bir varlık olarak doğa üzerinde tam kontrol sahibi olduğunu savunur (Descartes, 2017). Immanuel Kant'ın Kantçı özne anlayışı ise, özne ve nesnenin karşılıklı bağımlılığını vurgulayarak, evrensel bilginin öznenin zihninde şekillendiğini savunur (Azeri, 2010). Bu felsefi temeller, modern yurttaşlık anlayışının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Ekolojik yurttaşlık, bu modern yurttaşlık anlayışını doğa ile olan ilişki bağlamında yeniden şekillendirmektedir. Bu model, insanın doğa karşısındaki sınırlamalarını kabul ederek daha sürdürülebilir ve adil bir toplum modeli önermektedir. Ekolojik yurttaşlık, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları sürdürülebilir bir şekilde yerine getirmelerini sağlar (Dobson, 2004).

Bu çalışma, doğanın insanın kültürel ve siyasi yapısını nasıl şekillendirdiğini ekolojik yurttaşlık bağlamında kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Özne kavramının felsefi temelleri ve yurttaşlık kavramının tarihsel gelişimi, ekolojik yurttaşlık modelinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Ekolojik yurttaşlık, insanın doğa ile olan ilişkisini yeniden tanımlayarak, çevresel krizlerin üstesinden gelmede önemli bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, ekolojik yurttaşlık, modern yurttaşlık anlayışının çevresel boyutunu oluşturarak, bireylerin çevre ve ekosistemler üzerindeki etkilerini minimize etmeyi amaçlar. Bu model, bireylerin çevresel sorumluluklarını kabul etmelerini ve bu sorumlulukları sürdürülebilir bir şekilde yerine getirmelerini teşvik eder. Ekolojik yurttaşlık, insanın doğa ile olan ilişkisini daha dengeli ve sürdürülebilir bir hale getirerek, çevresel krizlerin üstesinden gelmede kritik bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Son olarak evrende kendini tek özne olarak kabul eden insan, çevresel sorunlarının etkisi ile beraber kendi tek özne olma durumunu sorgular hale gelmiştir. Dolayısıyla ekolojik yurttaşlık bu sorgunun izdüşümlerinden biridir ve çevresel sorunların boyutuna göre bu kavrama verilen referansların gittikçe artacağı öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

- Azeri, S. (2010). Transcendental subject vs. empirical self: On Kant's account of subjectivity. *Filozofia*, 65.
- Balibar, E. (2016). Citizen subject. *e-flux journal*, (77). Fordham University Press.
- Barry, J. (1999). *Environment, justice and the future*. Cambridge University Press.
- Barry, J. (2002). *Feminism and the mastery of nature*. Cambridge University Press.
- Byrne, J. A. (2014, May 22). The human relationship with nature: Rights of animals and plants in the urban context. *ResearchGate*. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/229062525>
- Cohen, M. (2010). T.H. Marshall's "Citizenship and social class". *Dissent Magazine*. Retrieved from <https://www.dissentmagazine.org/article/t-h-marshalls-citizenship-and-social-class>
- Descartes. (2017). *Meditations on first philosophy* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Dobson, A. (2003). *Citizenship and the environment*. Oxford University Press.
- Dobson, A. (2004). *Citizenship and the environment*. Oxford University Press.
- Dobson, A. (2007). Environmental citizenship: Towards sustainable development. *Sustainable Development*, 15, 276–285.
- Feldblum, C. (1999). Liberal and republican citizenship. In S. 72.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin arkeolojisi* (V. Urhan, Trans.). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar* (F. Keskin & O. A. Işık Ergüden, Trans.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlbaşı, K. (2015). *Thinking without the subject: Nietzsche's critique of Cartesian and Kantian subjectivity* (Master's thesis). Middle East Technical University, Ankara.
- Karatekin, M., & Uysal, F. (2018). Ecological citizenship scale development study. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 8(2), 82–104.
- Marshall, T. H. (2009). Citizenship and social class. In J. Manza & M. Sauder (Eds.), *Inequality and society* (pp. XX-XX).
- Ojala, R. (2004). *Creating ecological citizenship: An example of voluntary oil-combating in Finland* (Master's thesis). Lund University. Retrieved from https://www.lumes.lu.se/sites/lumes.lu.se/files/riitta_ojala.pdf
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek* (B. Ertür, Trans.). İstanbul: Metis Yayınları.

Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve post-modernizm* (A. Güçlü, Trans.). Ankara: Bilim ve Sanat.

Satıcı, M. (2015). Hak ve özgürlük ütopyası olarak “insan hakları”: Felsefesi ve eleştirisi. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 3–30.

Sewall, F. (1901). *The method, meditations and philosophy of Descartes*. New York: Tudor Publishing Co. Retrieved from <https://archive.org/details/methodmeditation00descuoft/page/n8/mode/2up>